

КАКВО СЕ СЛУЧВА С ИЗРЕЧЕНИЕТО

Антония Замбова
СУ „Св. Климент Охридски“

WHAT HAPPENS TO THE SENTENCE

Antoniya Zambova
Sofia University St. Kliment Ohridski

Abstract. The paper deals with the usual stylistic and syntactic characteristics of the language in different internet forums and their influence upon the written speech habits, especially of the young people. It puts an accent on the sentence structure, punctuation and other characteristics of the written speech, which are not well understood and properly used by the young people in their writing practice.

Keywords: written speech, sentence, syntax, stylistics, punctuation, internet forums

В писмените работи на нашите студенти забелязвам една тревожна тенденция – те все по-трудно формулират мислите си в синтактично издържани изречения. Не ченямат мисли или знания, но не могат да ги изложат в синтактично оформени структури на писмената реч като изречения и абзаци. Тече един непрекъснат поток на съзнанието, в който трудно се разграничават собствени разсъждения, цитиране, примери и подобни. Студентите често пишат така, както говорят – забързано, без паузи (в писмения текст без пунктуационни знаци), без акценти и йерархизация. От друга страна, в интернет форумите все по-често виждаме текстове не само без правилна пунктуация, но и без главни букви и точки дори. И там тече неразчленен сказ. Тези писмени навици изглеждат стават все по-масови и влияят върху цялостната писмена култура на младите хора. Стига се дотам, че дори завършващи студенти филолози не могат да изградят не само сложни йерархични изреченски и надизречински структури, но и прости изречения. Поради малкото писмени изпити и курсови работи, особено в бакалавърската степен, ние понякога забелязваме това чак на държавния изпит или в магистърските тези.

В съвременното общество на аудиовизуални комуникации усвояването на писменото слово видимо става все по-трудно занимание за младите хора и все по-сложна дидактическа задача за нас. Но тъкмо защото устната реч действително е първичната и привичната за всеки от нас, внимателното проучване на писмените техники и тактики (или на липсата им) си остава и актуално, и необходимо изследователско и дидактично усилие, за да не загуби съвременното ни общество важни свои културни преимущества и утвърдени традиции.

В настоящата работа ни занимават проблеми, свързани с равнището на писмената култура на обществото, които стават все по-видими в социалните мрежи, но имат по-стари корени още преди интернет комуникациите. Един от тях е колоквиализацията на масовата журналистическа практика, която е световен процес с далеко стигащи последици. Това, че писмените, а и електронните медии все по-категорично се отказват да създават достойни за подражание образци на писмена реч, не може да не рефлектира върху писмената култура на обществото като цяло и по-специално на младото поколение. Нещо повече – споменатите процеси са част от по-обхватни и дълготрайни тенденции, които са свързани и с други типове писмена практика. Според някои американски автори в много видове писмени текстове – белетристика, есеистика или частни писма – в периода от XVII до XX век се наблюдава все по-изразена тенденция към появата на повече „разговорни“ характеристики (Biber, Finegan 1989). Всички тези процеси водят до един и същи резултат – поставят типично книжните, логически структурирани и информативно ориентирани писмени стилове като научния или деловия в своеобразна „културна изолация“ в съвременното „телевизионно“ общество. Точно затова тяхното усвояване изисква повече и специално насочени дидактически усилия, без които обаче дори в днешните електронни общества качественият информационен обмен би бил силно затруднен или значително по-неефективен.

Именно поради изброените причини внимателното изучаване на съществените структурно-семантични различия между устната и писмената речева дейност, тяхното осмисляне и включване в обучението по родна реч на съвременните все по-малко изкушени от писменото слово поколения си струват нашите постоянни и целенасочени усилия.

Писмената реч, за разлика от устната, е строго логически свързана, **последователна, линейна**, читателят конструира смисъл от значенията на думите в изречението и от свързаните в текст изречения, т.е. чете само това, което текстът реално казва. Следователно писмената реч разчита преди всичко на **комуникативната** или **информативната** функция на езика. От това се определя и качествено различната **синтактична структура** на двете комуникативни системи, в която се коренят и най-съществените разлики помежду им.

Според редица автори устната и писмената реч се различават преди всичко по **основната структурна единица**, която ги изгражда. За **устната реч основната структурна единица е фразата**, сиреч **словосъчетанието** (атрибутивно или предикативно), което се състои от най-много 4–5 думи и съдържа не повече от една предикативна синтагма, докато **изречението** (най-вече сложното) е **типична** предимно за **писмената реч структура**. Или както подчертава Крез, „изречението не е единица на типичната устна реч. Изречението принадлежи на писменото слово, формирайки там основната единица на текстовата структура. Изреченията могат да се появят в разговорната практика като заемка от синтаксиса на писмената реч, докато устната по правило е организирана на основата на фразови комплекси, които не са изречения.“ (Kress 1982). Това

твърдение, естествено, не трябва да се абсолютизира. То очевидно се опира по-скоро върху честотни различия, от които обаче неизбежно произтичат и някои ключови различия в свързването. **Фразовите единства в разговорната реч** са най-често хлабаво **съчинително навързани** (безсъюзно или чрез съюза **и**, който неслучайно винаги е сред думите с най-висока честота в нея), докато **писмената реч** е строго **йерархично организирана**, най-вече **чрез** разнообразни **подчинителни връзки**. Изреченията в писмения текст са не само по-дълги, цялостни, свързани и логически организирани в сравнение с нахсаните, привидно непълни, често неясни извън контекста си или високопоторителни структури на разговорната реч. Синтактичните единици в писмената реч са и информационно много по-натоварени, като стремежът е колкото е възможно повече смислови (или предикативни) ядра да се включат в една синтактична цялост, т.е. изречение. Тази **информативна наситеност на писмената реч** рязко контрастира с **елиптичността**, или по-точно **редукционализма, икономичността, характерни за разговорната практика**, където стремежът е по правило да се каже само най-необходимото за информационната прогресия. От друга страна, чрез **интонацията, паузите, жестовете и мимиката** на говорещия устното изказване носи много повече емоционална и оценъчна информация за събеседниците, която **пунктуацията** е в състояние да предаде само частично. Това също допринася за предимно **емоционално експресивната обогатеност на разговорната реч** в сравнение с **рационалния и информативен характер на стандартното писмено слово**.

Ето какви коментари обаче все по-често срещаме в интернет форумите, и то след политически статии, където за разлика от чатовете няма съмнение, че общуването е публично и изцяло писмено:

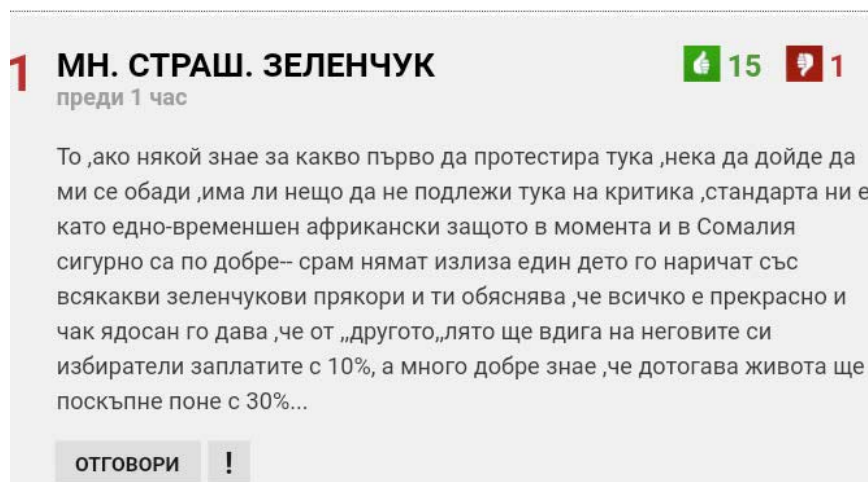
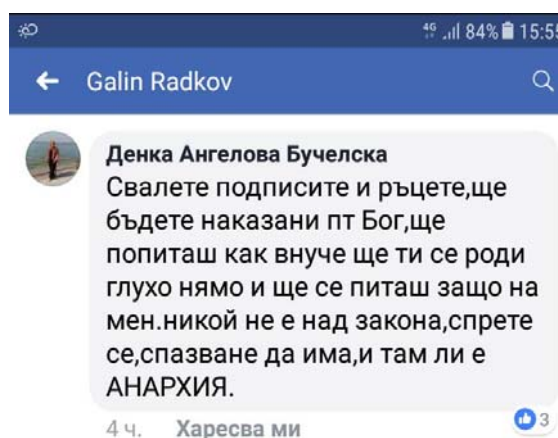
Виждаме как в първия пример в едно изречение само е разказана повече от една история, включени са два цитата от героя, има две пояснения в скоби, но съвсем няма синтактична завършеност. Показателно е, че вътре във втората скоба е първата точка и започва ново изречение, а след нея има още една точка. Неразчленената структура успява да изрази иронията и оценката на автора, но не и да предаде ясна информация по проблема или да аргументира тази оценка. При втория пример няма точка дори в края на целия текст, но отново има няколко различни теми, два цитата със сравнително ясен автор и споменаване на още няколко лица, които остават неясни за читателя. Иронията отново е очебийна, но фактологията е напълно неразбираема и не може да послужи като аргументация. Прави впечатление, че с изключение на точките останалите пунктуационни знаци са използвани сравнително правилно, докато преднамерените правописни грешки носят стилистична експресия.

Много подобно на горните примери е и следното (условно казано) изречение от увода на магистърска курсова работа, което препечатвам с оригиналния правопис и пунктуация: *Надявам се, несамо да успея да разбуля приказността, но изследвайки този богат речеви арсенал, с който борави фолклористката Лозинка Йорданова, да успея да вложя нещо от себе си в поуката на приказката и да проследя стила, с който е написана тя; това, което оставя и това, което би задържало младата читателска публика и това, което задържа и мен и ми направи впечатление, за да я прочета и да направя този анализ.* И тук в едно изречение само авторът заявява няколко разнородни комуникативни намерения, които не успява да разчлени, подреди и йерархизира, в резултат на което читателят остава със съмнения в способността му да ги реализира. За съжаление, и реализацията им продължава в същия дух.

В друга магистърска курсова работа пък преразказ, анализ и хипотези се сливат в едно неразчленимо и неясно цяло: *Ако разгледаме този пасаж от творбата в наши дни т.е в реалния свят ако такава постъпка се случи между живите, по друг повод, а не по повод на разглежданата ситуация, ти се отвърща, защото днес хората сме безмилостни и жестоки и още повече разговор между мъртви и живи не може да се случи, тъй като подобно действие е неприемливо, за материалния свят – светът на живите, но пък за света на мъртвите – нематериалният, такъв какъвто е този в съня на авторът това е възможно.* В резултат текстът, както и намеренията на автора отново остават напълно неразбираеми за реален читател както в контекста си, така и извън него. Междутекстовите връзки между анализираната поетическа творба и коментара ѝ не са експлицирани, а мисълта на пишещия изглежда хаотична и неясна.

В тези работи, освен неизбистрената и неразчленена мисъл, личат и неусвоените пунктуационни и граматически норми на писмената реч, както и неумение да се борави коректно с абстрактната лексика, т.е. всички основни характеристики на недостатъчна писмена култура, които са присъщи вече не само на най-младото поколение.

Друга група текстове от интернет форуми представляват силно емоционални реакции по различни поводи, които обаче не успяват да излъчат никакво ясно послание:

И в тези два примера прави впечатление произволната употреба на пунктуационните знаци, а в първия е интересно и това, че главните букви се употребяват предимно със стилистична цел. Авторите очевидно са гневни, но не е ясно нито към кого е насочен гневът им, нито какво точно го е предизвикало. Те не съумяват да изразят мнение, което да достигне до реален читател, нито да го аргументират логически и рационално. Така емоцията остава само непонятен крясък.

Важна особеност на писмения процес е, че при него **пишещият е изцяло отговорен за планирането на текста**. Той трябва да формулира както въпросите, така и отговорите, като в завършения текст, естествено, въпросите трябва да бъдат преформулирани като основни тематични единици. Това несъмнено е трудна и непривична за учащите се задача, която изисква обмисляне не само на началото, но и на цялостната структура на текста, на неговите основни тематични компоненти и на техните връзки. Това прави писането процес значително по-бавен и сложен от говоренето, процес, с който малко хора днес биха се справили без сериозна предварителна подготовка. Можем да видим обаче как в следващия интернет текст пишещият е поставил и въпрос, и отговор в едно изречение, без да ги разграничи дори като косвен и пряк речеви акт, които при това имат различни адресати:

Тук отново има както граматически, така и пунктуационни и правописни грешки, както и стилистично използвани правописни отклонения. И докато в интернет текстовете можем да се съмняваме за преднамереност и експресивна натовареност на някои от грешките, то в курсовите работи на наши магистри личи съвсем явно неумение да се разчлени, йерархизира и организира в цялостна синтактична структура една по-сложна мисъл или няколко мисли да се обвържат и подредят в абзац вместо в едно-единствено неясно и хаотично изречение. Личи също така непознаване на кохезионните норми на писмената реч и на специфичните механизми на нейната свързаност.

Ето още един пример от магистърска курсова работа, който експлицира проблемите: *От гледна точка на лексикалното значение в стихотворението образи не липсват те вървят в подкрепа на главния образ в следствие от неговото идване и получават своето място в творбата, която успява да придаде едно приятно настроение, изпълнено с веселие, любов между хората и радост от нейното идване.*

В това изречение абзац така и не става ясно кой е основният образ. Не става ясно и от предишните две изречения, оформени пак като самостоятелни абзаци, нито от следващия абзац. Авторът видимо се колебае в деиксиса (*неговото/нейното идване*) и явно не осъзнава колко неразбираема е мисълта му за читателя. Изреченията са пунктуационно неразчленени, абзаците са непълни, а на предикацията липсва ясен субект. Всичко това е следствие от неовладените механизми за синтактична свързаност на писмения текст, както и от недоразбиране на начина, по който той продуцира смисъл.

Струва ми се, че преднамереното negliжиране на правописните, граматическите и пунктуационните норми, което е все по-характерно за интернет комуникацията, бързо ерозира крехките знания на младежите в тези области и води до трайно неумение да се структурира стандартен писмен текст и в други важни комуникативни сфери като научната или деловата. Неумението да се борави със сложни изреченски и надизреченски структури обаче има по-дълбоки корени и по-далеко стигащи последствия, върху които трябва много сериозно и целенасочено да се работи през цялото обучение на младите хора, защото по този начин се работи и върху способността им да мислят абстрактно. А тази способност изглежда в посочените примери сериозно застрашена.

Цитирана литература

- Biber, Finegan 1989:** Biber, D. & Finegan, E. Drift and Evolution of English Style. A History of Three Genres. – In: *Language*, 1989, vol. 65, 485–517.
Kress 1982: Kress, G. *Learning to Write*. Routledge & Kegan Paul.

Антония Замбова
 София 1504
 Бул. „Цар Освободител“ №15
 Софийски университет „Св. Климент Охридски“
 Катедра по български език
 azambova@slav.uni-sofia.bg

Antoniya Zambova
 Sofia 1504
 15 Tsar Osvoboditel Blvd.
 Sofia University St. Kliment Ohridski
 Department of Bulgarian Language
 azambova@slav.uni-sofia.bg